

УДК 339:331.556

*О. С. Шепель,**PhD, асистент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин,
НН інститут міжнародних відносин Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-9200-9925>**Н. В. Резнікова,**д. е. н., професор, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин, НН
інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2570-869X>**О. В. Булатова,**д. е. н., професор, професор кафедри міжнародних фінансів, НН інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7938-7874>**В. А. Крикун,**к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародного бізнесу, НН інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2095-2223>**Г. О. Гридасова,**PhD, молодший науковий співробітник, НН інститут міжнародних відносин**Київського національного університету імені Тараса Шевченка**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9270-5213>*

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.15.47

ТРУДОВИЙ МІГРАЦІЙНИЙ РЕСУРС ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ І РЕАЛІЗАТОР ЕКОНОМІЧНОГО ІНТЕРЕСУ: МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ПОТОКАМИ РОБОЧОЇ СИЛИ

*O. Shepel,**PhD, Assistant of the Department of World Economy and International Economic Relations, Educational
and Scientific Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv**N. Reznikova,**Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of World Economy and International Economic
Relations, Educational and Scientific Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv**O. Bulatova,**Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of International Finance,
Educational and Scientific Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv**V. Krykun,**PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Business,
Educational and Scientific Institute of International Relations Taras Shevchenko National University of Kyiv**G. Grydasova,**PhD, Junior Researcher, Educational and Scientific Institute of International Relations
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

LABOR MIGRATION RESOURCE AS A FACTOR OF ECONOMIC GROWTH AND IMPLEMENTER OF ECONOMIC INTEREST: INTERNATIONAL MECHANISMS FOR MANAGING LABOR FLOWS

У статті досліджено міжнародну трудову міграцію як важливий чинник глобального економічного розвитку та джерело зовнішніх фінансових трансфертів для країн походження трудових мігрантів. Особливу увагу приділено аналізу міжнародних механізмів управління міграційними

потокми, зокрема ролі таких міжнародних організацій, як МОП і МОМ, у забезпеченні прав трудових мігрантів та підтримці їхньої інтеграції й реінтеграції. Проаналізовано сучасні тенденції, обсяги грошових переказів і їхній вплив на ВВП країн-реципієнтів. Розглянуто виклики ефективного включення трудових мігрантів у національні ринки праці та визначено ризики фінансової втрати трансфертів. Відзначено, що соціально-економічні наслідки для країн-донорів та країн-реципієнтів кардинально відрізняються в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективах, що підкреслює дуальну природу міграційних процесів. У короткостроковому періоді міграція може приносити позитивні ефекти для країн-експортерів робочої сили через зменшення рівня безробіття, скорочення державних витрат на утримання безробітних та зростання надходжень від грошових переказів мігрантів. Водночас для країн-реципієнтів створюється подвійний ефект — з одного боку, зростає тиск на внутрішній ринок праці за певними спеціальностями, з іншого — вирішується проблема нестачі робочої сили в секторах, що потребують низькокваліфікованих та низькооплачуваних працівників. Однак у довгостроковій перспективі міграційні процеси мають вкрай негативні наслідки для країн-донорів ("відтік мізків"), оскільки відбувається відтік економічно активного населення на постійне місце проживання в інші країни, що призводить до збільшення дефіциту трудових ресурсів на національному ринку праці, особливо у сферах охорони здоров'я, освіти, науки та високотехнологічних галузях. Авторами запропоновано стратегічний підхід до використання міграційного ресурсу як інструменту економічної безпеки й сталого розвитку, що базується на багаторівневому регулюванні та інституційній співпраці. Стаття підготовлена в рамках виконання науково-дослідної роботи 0123U102061 "Міжнародні механізми забезпечення ресурсами стратегічного значення для підвищення обороноздатності України".

This article investigates international labor migration as a fundamental determinant of global economic transformation and a vital conduit for transnational financial transfers. It conceptualizes the migration resource as a strategic economic asset that influences macroeconomic stability, fiscal sustainability, and the resilience of labor markets in both donor and recipient countries. The study emphasizes the importance of institutional coordination in regulating labor mobility and highlights the role of international organizations such as the International Labour Organization (ILO) and the International Organization for Migration (IOM) in enforcing labor standards, protecting migrants' rights, and promoting decent work principles.

It critically examines the structural integration of migrant labor into segmented labor markets, challenges related to skills mismatch, brain drain, and informal employment, and evaluates the effectiveness of national labor migration policies within the broader framework of human capital development and labor force optimization. Empirical data on remittance flows are analyzed in relation to gross domestic product (GDP), current account balances, and monetary transmission channels, illustrating the countercyclical function of remittances in sustaining household consumption, financial liquidity, and exchange rate stabilization. Particular attention is given to transaction cost asymmetries and the need for financial inclusion instruments that would facilitate the productive utilization of remitted capital and stimulate endogenous investment.

The socio-economic consequences for donor and recipient countries differ dramatically in the short, medium and long term, which highlights the dual nature of migration processes. In the short term, migration can bring positive effects for labor-exporting countries through a decrease in unemployment, a reduction in government spending on the unemployed, and an increase in remittances. At the same time, a double effect is created for recipient countries — on the one hand, pressure on the domestic labor market for certain specialties increases, and on the other, the problem of labor shortages in sectors requiring low-skilled and low-paid workers is solved. However, in the long term, migration processes have extremely negative consequences for donor countries, as there is an outflow of economically active population for permanent residence in other countries, which leads to an increase in the shortage of labor resources in the national labor market, especially in the fields of health care, education, science and high-tech industries. This phenomenon, known as the "brain drain", causes significant economic, cultural and even political damage to the countries from which specialists migrate, as the state loses investments made in their education, which leads to a narrowing of industrial potential and a deterioration of the business environment.

The authors propose a strategic governance model that includes multilateral cooperation, harmonized migration policy frameworks, and proactive reintegration mechanisms aimed at

maximizing the socio-economic dividends of migration. Ultimately, the article substantiates the need for embedding international labor migration governance into national development strategies, economic resilience frameworks, and integrated security doctrines, positioning migration as a long-term catalyst for inclusive, innovation-driven, and sustainable growth in the globalized economy. The article was prepared as part of the research work 0123U102061 "International mechanisms for providing resources of strategic importance to increase the defense capability of Ukraine."

Ключові слова: міжнародний механізм, ресурси стратегічного значення, економічна безпека, економічний інтерес, міграційний ресурс, трудова міграція, демографічний фактор, стратегія розвитку, соціально-економічна нестабільність, управління, робоча сила, ринок праці, економічний розвиток, трансферти, грошові перекази, глобалізація, трансформація, МОП, Південно-Східна Азія, Північна Африка, ЄС

Key words: international mechanism, resources of strategic importance, economic security, economic interest, migration resource, labor migration, demographic factor, development strategy, socio-economic instability, management, labor force, labor market, economic development, transfers, remittances, globalization, transformation, ILO, Southeast Asia, North Africa, EU

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасній парадигмі глобального розвитку трудова міграція постає динамічним процесом, що формує нову архітектуру світового ринку праці та створює як можливості, так і виклики для країн-донорів і країн-реципієнтів. Особливої актуальності це питання набуває для держав із соціально-економічною нестабільністю, зумовленою війнами, кризами чи слабкими інституціями. У таких умовах міграційний ресурс набуває стратегічного значення, стабілізуючи економіку через трансферти, знижуючи тиск на ринок праці та сприяючи майбутнім інвестиціям. В умовах глобалізації ефективне управління міжнародною трудовою міграцією потребує не лише національних, а й скоординованих міжнародних підходів. Необхідно створити механізми для інтеграції міграційних потоків у державні стратегії, зберігаючи економічну безпеку та рівний доступ до праці.

Незважаючи на визнаний вплив трудової міграції на економічне зростання, структурну трансформацію ринку праці та наповнення людського капіталу, наукова дискусія залишається фрагментованою. Дослідження переважно зосереджуються або на мікроекономічних аспектах (наприклад, поведінкові моделі мігрантів і домогосподарств), або на макроекономічних оцінках впливу грошових переказів. При цьому комплексна інтеграція міграційного ресурсу як інструменту довгострокової стратегії розвитку держави все ще залишається недостатньо розробленою, особливо в умовах зростання геополітичної нестабільності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Останнє десятиліття ознаменувалося зростанням інтересу наукової спільноти до вивчення економічних наслідків міжнародної трудової міграції. У звіті Міжнародного валютного фонду (МВФ) 2021 року "Вплив міжнародної міграції на інклюзивне зростання" наголо-

шено на двоєдності впливу трудової міграції — вона одночасно сприяє економічному зростанню та може поглиблювати структурну залежність країн-донорів від зовнішніх трансфертів [35]. Експерти Світового банку, зі свого боку, акцентують увагу на ролі грошових переказів, людського капіталу та інституцій як основних каналів економічного ефекту міграції [30].

Дж. Борхас доводить, що імміграція позитивно впливає на приріст ВВП у приймаючих країнах, хоча й загострює соціально-економічну нерівність [15]. Натомість дослідження Т. Хассана свідчать про значний внесок висококваліфікованих мігрантів у розвиток інновацій та залучення інвестицій [22]. Дослідження А. Гараса та ін. та П. Сгрігнолі та ін. демонструють вплив міграційних мереж на розвиток торгівлі та прямих іноземних інвестицій, тоді як С. Хара-Фігуерос та ін. та А. Лопатінас та ін. пов'язують мобільність кадрів з інноваційним потенціалом регіонів [14; 20; 27; 34].

Авторський колектив на чолі із В. Панченком доводить, що хоча грошові перекази виступають чинником фінансової стабільності, їхнє надмірне використання може призводити до макроекономічної інерції, стимулювати споживчий, а не інвестиційний попит, та підривати мотивацію до реформ [5; 8]. А в публікаціях О. Чернобая, С. Маліброди й В. Шевчука проаналізовано позитивну кореляцію між обсягами трансфертів та ВВП на душу населення у країнах, що розвиваються [12]. П. Девіс, М. Грінвуд і Г. Лі [17], Е. Фукас [19], Б. Маккейг та Н. Павнік [5] Х. В. Фам, Г. Маколі та С. Марш [12] на високому теоретико-методологічному рівні синтезували безпекові і демографічні проблеми, виокремлюючи фінансові механізми управління міграційними процесами та їхнього впливу на макроекономічне середовище країн-донорів та країн-реципієнтів. Сучасна наукова парадигма [1; 2; 3; 4; 7; 9; 10; 11; 13; 16] демонструє стійку тенденцію до переосмислення змістовного наповнення і механізмів досягнення національної безпе-

Рис. 1. Загальний обсяг та частка міжнародних мігрантів у 1970–2024 рр., у млн та %

Джерело: побудовано О. Шепель на основі [25].

ки і реалізації національних інтересів, встановлення дієвого інструментарію набуття ознак економічної резильєнтності в умовах загострення конфліктогенності, і з цих позицій трудова міграція постає не лише як демографічний чи соціальний феномен, а як багатовимірне економічне явище з потенціалом стратегічного впливу на темпи зростання, інституційну стійкість та структурну трансформацію ринків праці [6].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даного дослідження є комплексне осмислення трудової міграції як екзогенного та ендогенного фактора економічного зростання у глобальному вимірі. Наукове завдання полягає в ідентифікації оптимальних підходів до формування міжнародної та національної політики управління міграційними ресурсами як важливою ланкою системи економічної безпеки, трудового потенціалу та відновлюваної динаміки економічного зростання в умовах глобальної трансформації соціально-економічного порядку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Міграційні процеси, як форма адаптивної реакції на соціально-економічні, політичні та демографічні зміни, відіграють визначальну роль у трансформації глобальної економічної ландшафту. У сучасному світі, який характеризується зростаючою інтеграцією ринків праці, демографічною поляризацією та зростанням рівня нерівності, інтенсивність і складність міжнародної міграції набули безпрецедентного масштабу. Згідно з даними Департаменту економічних і соціальних питань ООН, у 2024 році чисельність міжнародних мігрантів досягла 304 мільйони осіб, що становить 3,7% світового населення, майже подвоївши показник 1990 року (див. рис. 1). Такий приріст є не лише кількісним показником демографічного зсуву, а й індикатором глибоких структурних трансформацій на глобальному рівні.

Аналіз просторового розподілу міграційних потоків свідчить про значну концентрацію мігрантів у регіонах з високим рівнем соціально-економічного розвитку. Європа, зокрема, у 2024 році прийняла найбільшу кількість міжнародних мігрантів — 94 мільйони, за нею

йдуть Північна Америка (61 мільйон) та Північна Африка і Західна Азія (54 мільйони). Відповідно до динаміки приросту, Європа також демонструє найінтенсивніше зростання: з 1990 року чисельність мігрантів у регіоні зросла на 43 мільйони. У той же час, у Північній Америці, попри загальний приріст у 34 мільйони, темпи зростання значно знизились — з 3,8% на рік у 1990-х роках до менш ніж 1% після 2020 року. Цей спад темпів може бути інтерпретований як наслідок змін у політиці імміграційного регулювання, посилення конкуренції за трудові ресурси та змін у глобальному попиті на робочу силу [25].

У структурному розрізі особливої уваги заслуговують демографічні параметри мігрантів. У 2024 році близько 78% міжнародних мігрантів перебували у віковій категорії 15–64 роки, що підтверджує переважну участь працездатного населення у глобальних міграційних процесах. Така тенденція вказує на стратегічне значення міграції як інструменту поповнення дефіцитних ринків праці в індустріально розвинених країнах. Водночас, зафіксоване скорочення частки молоді (до 19 років) з 18,9% у 1990 році до 14,6% у 2024 році свідчить про зменшення потенціалу довгострокової демографічної інтеграції. Частка осіб старше 65 років залишається стабільною (близько 12,2%), що, ймовірно, пов'язано з міграцією у рамках програм возз'єднання родин або міграції пенсіонерів [12].

Суттєвим чинником глобальної мобільності є трудова міграція, яка демонструє високий ступінь інтегрованості у глобальні ланцюги створення доданої вартості. За оцінками Міжнародної організації праці (МОП), у 2022 році чисельність трудових мігрантів становила приблизно 169 мільйонів осіб, або 62% від загальної кількості міжнародних мігрантів. Більшість із них (понад 67%) зосереджені в країнах із високим рівнем доходу. Водночас, між 2013 і 2019 роками відбулося помітне зменшення частки трудових мігрантів у високорозвинених державах (на 7,3%), з паралельним зростанням їх кількості у країнах із доходами вище середнього (на 7,8%). Ця динаміка може бути пояснена як економічним зростанням ринків, що розвиваються, так і посиленням регуляторного контролю в економіках Глобальної Півночі [25].

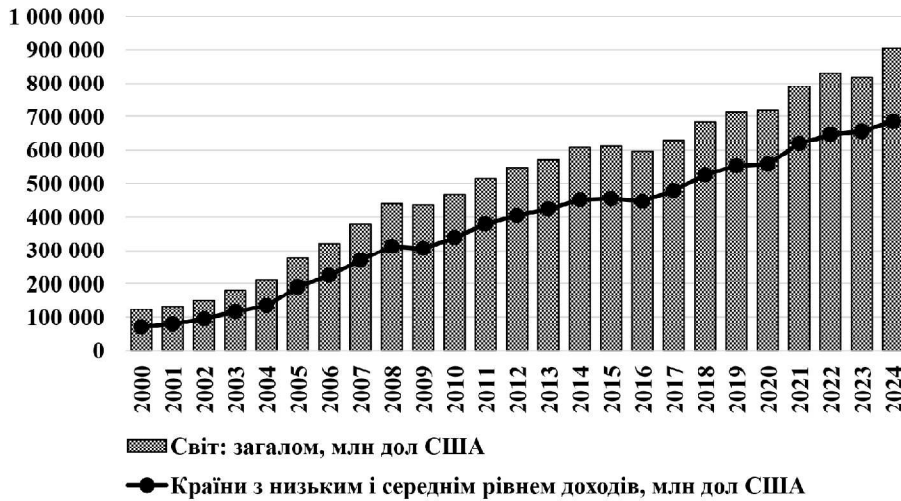

Рис. 2. Обсяги трансфертів міжнародних трудових мігрантів до країн-донорів робочої сили, млн дол США, 2000–2024 рр.

Джерело: побудовано О. Шепель на основі [24; 38].

Роль мігрантів у функціонуванні національних економік також виявляється через призму грошових переказів. У 2024 році загальний обсяг транснаціональних переказів сягнув 905 мільярда доларів США, що перевищує показники попередніх років. Цей приріст особливо відчутний у країнах з низьким і середнім рівнем доходу, де обсяги надходжень зросли на 12% протягом останніх 5 років — з 557 до 685 мільярдів доларів [24]. (Див. Рис. 2).

Серед найбільших реципієнтів грошових переказів у 2023–2024 роках — Індія (111 млрд дол.), Мексика (62 млрд дол.), Китай (50 млрд дол.), Філіппіни (40 млрд дол.) та Єгипет (24 млрд дол.) Таке фінансове забезпечення формує потужний квазісоціальний трансферт, що дозволяє домогосподарствам у країнах-донорах пом'якшувати ефекти економічної вразливості, структурного безробіття та дефіциту бюджетного фінансування. Водночас, поряд із позитивними ефектами, існує явище так званої пастки грошових переказів, яка ускладнює фінансову інклюзію та економічну стабільність країн-реципієнтів. Під пасткою грошових переказів мається на увазі системна втрата частини зовнішнього доходу на користь посередників через високі комісії, приховані валютні маржі та монополізацію каналів передачі. У середньому вартість переказу \$200 становить 6,62% для країн із низьким рівнем доходу, тоді як ціль ЦСР 10.с визначає граничну норму на рівні 3%. Наприклад, у Субсахарській Африці ця вартість сягає 8–10%, а при використанні банків — до 12–13%. Це означає, що мільярди доларів щороку втрачаються на транзакційних витратах, замість спрямування в реальний сектор економіки. За оцінками Overseas Development Institute, надлишкові витрати на перекази до Африки становлять до \$2,3 млрд щорічно [28; 33].

У сучасній глобалізованій економіці трудова міграція розглядається як структурно-детермінований фактор, що опосередковано впливає на динаміку сукупного випуску, розширення економічної бази нагромадження капіталу та підвищення продуктивності праці. З макроекономічної перспективи, трудова міграція виконує стабілізуючу функцію в міжрегіональному перерозподілі робочої сили, сприяючи підвищенню потенційно-

го ВВП, запобігаючи інфляційному навантаженню на ринок праці та активізуючи мультиплікативні ефекти у суміжних секторах. Зокрема, за оцінками ОЕСР, іммігранти у країнах-членах організації формують до 17% зайнятості, при цьому рівень продуктивності в деяких секторах зростає в середньому на 1,2–1,5% за кожні 10% приросту іммігрантів у відповідному кластері зайнятості [26].

Фіскальний вплив також є вагомим: у Німеччині та Канаді податкові надходження від мігрантів у 2023 році забезпечили понад 8% доходів уряду при одночасному зниженні бюджетного навантаження на пенсійну систему. Ці дані підтверджують, що міграційний ресурс здатен виступати фактором фіскального вирівнювання в умовах демографічного старіння та депопуляційного тиску. У 2024 році українські трудові мігранти внесли до державного бюджету Польщі 15,21 млрд злотих (приблизно 3,6 млрд доларів США) у вигляді чистих податкових надходжень, що становило приблизно 2,5% від загальних податкових надходжень [36].

Міграція робочої сили функціонує як механізм адаптивної гнучкості системи національного ринку праці, забезпечуючи збалансовану взаємодію між структурним попитом і фактичною пропозицією трудових ресурсів. Зокрема, у країнах Західної Європи, де спостерігається системне скорочення коефіцієнта демографічного навантаження (менше ніж 2,5 особи працездатного віку на одного пенсіонера), трудова міграція компенсує дефіцит у критичних сегментах економіки, включаючи будівництво, охорону здоров'я, транспорт і соціальні послуги.

У 2023 році згідно з даними Eurostat, іммігранти становили до 28% усіх працевлаштованих у секторах низької кваліфікації в Італії, Іспанії та Франції, а у скандинавських країнах — понад 15% персоналу в системах довготривалого догляду. Така концентрація дозволяє підтримувати безперервність функціонування базової інфраструктури та знижувати граничні витрати на залучення місцевої робочої сили [29].

Водночас інтеграція мігрантів у ринок праці країни-реципієнта потребує відповідного інституційного середовища: механізмів визнання кваліфікацій, адаптацій-

ної освіти, податкових стимулів для роботодавців, що сприяють підвищенню зайнятості та мінімізації "тінізації" трудових відносин. Недостатня адаптивність цих механізмів може призводити до формування стійких неформальних сегментів ринку, соціальної маргіналізації мігрантів та структурних диспропорцій у зайнятості. З урахуванням цих аспектів трудова міграція повинна розглядатися як інструмент стратегічного планування в політиці ринку праці, що дозволяє не лише компенсувати нестачу трудових ресурсів, а й оптимізувати якісну структуру зайнятості в умовах трансформації моделей економічного відтворення.

У сучасних умовах глобалізації, трансформації ринку праці та поглиблення міждержавних зв'язків трудова міграція виступає одним із найважливіших ресурсів стратегічного значення. Людський ресурс, як ключовий елемент економічної мобільності, все активніше розглядається не лише як об'єкт соціальної політики, а і як чинник, що прямо впливає на економічне зростання, економічну безпеку та стабільність держав. Особливо актуальним це питання постає в умовах війни, гуманітарних криз, змін клімату та структурної нестабільності на глобальному рівні. Ефективне управління міграційним ресурсом потребує чітко вибудованої стратегії розвитку, заснованої на міжнародному механізмі співпраці, правового регулювання та інституційної взаємодії. У цьому контексті роль міжнародних організацій є визначальною.

Міжнародна організація праці забезпечує функціонування системи міжнародних трудових стандартів, спрямованих на забезпечення гідної праці для всіх, включаючи трудових мігрантів. Її діяльність ґрунтується на нормах, закріплених у ключових конвенціях — зокрема №97 і №143 — які регламентують права трудящих-мігрантів, боротьбу з дискримінацією та експлуатацією. Ці документи становлять правову основу, яка дозволяє країнам-учасникам розробляти стратегії управління трудовою міграцією в контексті довгострокового економічного розвитку та соціальної політики. МОП не лише наглядає за дотриманням норм, а й надає технічну допомогу, організовує навчальні програми, підтримує розвиток національних інституцій, що регулюють ринок праці. Таким чином, міжнародний механізм МОП дозволяє інтегрувати міграційний ресурс у структуру національної економіки як важливий компонент робочої сили, здатний адаптуватися до змін [18].

У країнах Південно-Східної Азії, таких як Філіппіни, Індонезія та В'єтнам, МОП активно сприяє створенню легальних каналів міграції, що мінімізують ризики експлуатації та торгівлі людьми. Наприклад, спільно з урядом Філіппін МОП розробила стандартизовані контрактні умови для заробітчани, які виїжджають до країн Перської затоки. Це забезпечує правовий захист мігрантів та підвищує прозорість найму. У Лівані та Йорданії МОП запровадила механізми інспекції праці в секторах, де працюють іноземні робітники, з метою забезпечення гідних умов праці [18].

В Африці МОП співпрацює з урядами Сенегалу, Нігерії та Ефіопії у впровадженні стратегій реінтеграції повернутих трудових мігрантів, які повертаються з Європи або країн Перської затоки. Організація сприяє

розвитку програм професійної підготовки, мікрофінансування та розвитку малого підприємництва як інструментів утримання робочої сили в країні походження. Ці заходи не лише стабілізують ринок праці, а й зміцнюють економічну безпеку держав [18].

У Європі МОП активно співпрацює з урядами країн Центральної та Східної Європи, зокрема Польщі, Румунії та Болгарії, які є як країнами-донорками, так і приймаючими країнами трудових мігрантів. Вони беруть участь у програмах технічної підтримки щодо імплементації європейських директив про захист трудових прав мігрантів. МОП також виступає консультантом у питаннях формування двосторонніх угод про трудову міграцію [18].

У контексті України, яка є як країною походження, так і транзиту трудових мігрантів, роль МОП особливо важлива в умовах масштабної соціально-економічної трансформації, спричиненої війною, депопуляцією та масовою міграцією. МОП активно співпрацює з урядом України, Федерацією профспілок, роботодавцями та громадськими організаціями для впровадження політик, спрямованих на регулювання міграційних процесів, захист трудових прав українських мігрантів за кордоном та забезпечення їх реінтеграції [23].

Зокрема, МОП підтримала розробку Національної стратегії зайнятості населення України та надала експертну підтримку у гармонізації трудового законодавства України із міжнародними стандартами. Також було ініційовано проекти з підвищення обізнаності трудових мігрантів про їхні права, а також створення сервісів правової допомоги, зокрема через онлайн-консультації та мобільні додатки. МОП допомагає аналізувати вплив грошових трансфертів на економіку України та розробляє рекомендації щодо їх інвестування у місцевий розвиток, що є ключовим елементом економічної безпеки країни [23].

У партнерстві з Європейським Союзом та іншими міжнародними донорами, МОП реалізує в Україні проекти, пов'язані з підтримкою внутрішньо переміщених осіб, розширенням доступу до неформальної освіти та перекваліфікації, що сприяє включенню переміщеної робочої сили у національний ринок праці. У довгостроковій перспективі діяльність МОП сприяє формуванню національної стратегії розвитку трудового потенціалу, підвищенню рівня зайнятості, зменшенню трудової дискримінації та забезпеченню економічного зростання [21].

Міжнародна організація з міграції (МОМ) зосереджує свою увагу на практичних аспектах регулювання міграційних потоків. Її діяльність включає управління програмами з мобілізації трудових ресурсів, сприяння легальним каналам трудової міграції, захист прав мігрантів, а також реінтеграцію осіб, які повертаються до країн походження. Особливе значення має участь МОМ у створенні цифрових систем моніторингу міграційних процесів, підтримці систем реєстрації трудових договорів, протидії нелегальній міграції та торгівлі людьми. Через реалізацію національних і регіональних програм МОМ виконує функцію координатора міждержавного обміну людським капіталом, що забезпечує гнучке управління трудовими ресурсами на глобальному рівні [31].

У країнах Центральної Азії (Киргизстан, Таджикистан, Узбекистан) МОМ впровадила низку програм з розвитку національних стратегій трудової міграції, включаючи створення центрів з підготовки мігрантів, інформаційних кампаній, підвищення фінансової грамотності та забезпечення доступу до консульських послуг за кордоном. Такі заходи сприяють захисту прав громадян, зниженню рівня нелегальної міграції та трансформації міграційних трансфертів у стабільне джерело доходів для місцевих громад [32].

У країнах Північної Африки (Марокко, Туніс, Єгипет) МОМ працює над створенням двосторонніх мобільних партнерств із країнами ЄС, які дозволяють організовано регулювати тимчасову трудову міграцію, а також розробляти механізми реінтеграції осіб, що повертаються. Ці моделі включають підготовку мігрантів до повернення, надання їм грантів на підприємницьку діяльність, а також підтримку у відновленні на ринку праці. Це сприяє економічній безпеці країни-донора мігрантів. У Латинській Америці (наприклад, у Колумбії, Гондурасі) МОМ підтримує уряди в інтеграції внутрішньо переміщених осіб та трудових мігрантів, зміцнюючи соціальну політику та адаптуючи локальні ринки праці до високого рівня мобільності [23].

У 2018 році, у відповідь на зростаючу складність глобальних міграційних процесів, був ухвалений Глобальний договір про безпечну, впорядковану та регулярну міграцію. Цей політично зобов'язуючий документ започаткував новий міжнародний механізм багатостороннього регулювання міграційної політики. Його 23 цілі охоплюють питання управління міграцією, захисту прав трудових мігрантів, обміну даними, спільного реагування на надзвичайні ситуації та впровадження практик, які сприяють сталому економічному зростанню. Документ акцентує увагу на розгляді міграції не як загрози, а як інструменту економічного розвитку та ефективного розподілу трудових ресурсів [21].

Як наднаціональне об'єднання Європейський Союз реалізує власну стратегію розвитку у сфері трудової міграції. Його політика спрямована на залучення висококваліфікованих фахівців, регулювання сезонної праці, захист прав мігрантів і зміцнення зовнішніх кордонів. Одним із ключових механізмів є система "блакитної карти", що забезпечує притік фахівців у стратегічні галузі економіки країн-членів. Новий Пакт про міграцію та притулок, ухвалений у 2024 році, поглибив регіональну інтеграцію у сфері міграційної політики, забезпечивши більш ефективний розподіл відповідальності між державами-членами, покращення обміну інформацією та зміцнення координаційних структур. Водночас, ЄС інвестує у розвиток партнерств з країнами походження мігрантів, сприяючи стабільності, формуванню робочих місць на місцях та зменшенню тиску на європейський ринок праці [37].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підтвердило, що трудова міграція є одним із ключових факторів економічного зростання в умовах глобальної нестабільності. Міграційний ресурс відіграє багатогранну роль: стабілізує макроекономічну ситуацію через грошові трансферти, забезпечує заповнення дефіциту робочої сили на націо-

нальних ринках праці та підтримує соціальну стійкість у країнах-донорках і реципієнтах. Водночас ефективність використання цього ресурсу значною мірою залежить від якості державної політики, міжнародної координації та інституційного забезпечення управління міграційними потоками. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні організації, які координують управління міграційними потоками, сприяючи підвищенню ефективності ринку праці, інтеграції людського ресурсу у глобальні економічні процеси та зменшенню соціальних ризиків. Їх діяльність стає дедалі важливішою у контексті викликів XXI століття, зокрема війни, зміни клімату, демографічної нерівномірності та нестабільності економічних систем. Розумне використання міграційного ресурсу в межах міжнародного механізму дозволяє трансформувати глобальні міграційні виклики на користь сталого розвитку. Подальші наукові розвідки в даному напрямі доцільно зосередити на моделюванні стратегій управління міграційним ресурсом у контексті демографічних викликів, посиленні фінансової ролі трансфертів, а також на дослідженні практик їх інвестування у розвиток людського капіталу.

Соціально-економічні наслідки для країн-донорів та країн-реципієнтів кардинально відрізняються в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективах, що підкреслює дуальну природу міграційних процесів. У короткостроковому періоді міграція може приносити позитивні ефекти для країн-експортерів робочої сили через зменшення рівня безробіття, скорочення державних витрат на утримання безробітних та зростання надходжень від грошових переказів мігрантів. Водночас для країн-реципієнтів створюється подвійний ефект — з одного боку, зростає тиск на внутрішній ринок праці за певними спеціальностями, з іншого — вирішується проблема нестачі робочої сили в секторах, що потребують низькокваліфікованих та низькооплачуваних працівників. Однак у довгостроковій перспективі міграційні процеси мають вкрай негативні наслідки для країн-донорів, оскільки відбувається відтік економічно активного населення на постійне місце проживання в інші країни, що призводить до збільшення дефіциту трудових ресурсів на національному ринку праці, особливо у сферах охорони здоров'я, освіти, науки та високотехнологічних галузях. Це явище, відоме як "відтік мізків", завдає значної економічної, культурної та навіть політичної шкоди країнам, з яких мігрують спеціалісти, оскільки держава втрачає інвестиції, вкладені в їхню освіту, що призводить до звуження промислового потенціалу та погіршення бізнес-середовища.

Література:

1. Булатова О. В., Захарова О. В., Карпенко О. І., Федоров Е. В. Економічна безпека країн в умовах сучасних глобальних трансформацій: виклики, загрози, ризики / за заг. ред. д.е.н., проф. О. В. Булатової. Київ: МДУ, 2024. 290 с.
2. Булатова О. В., Федоров Е. В. Виклики, загрози та ризики формування національної економічної безпеки: глобальний та національний рівень. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. 2022. Вип. 23. С. 52—65. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-2822-2022-12-23-52-65>.

3. Булатова О., Панченко В., Іващенко О. Мегатренди міжнародного економічного розвитку і виклики економічній безпеці: потенціал управління політикою стійкості та протидії ризикам. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 2. С. 215—222. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-29>.
4. Заблоцька Р., Шепель О. Регулювання міжнародної міграції робочої сили в регіональних інтеграційних угодах. *Вісник: Міжнародні відносини*. 2024. Т. 56, № 2. С. 52—55. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.-2022/2-56/52-55>.
5. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Карп В. С., Іващенко О. А. Вплив міжнародної міграції робочої сили на макроекономічне середовище країн-донорів трудових мігрантів: теоретичні аспекти. *Ефективна економіка*. 2024, № 1. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2858>
6. Панченко В. Г., Резнікова Н. В., Птащенко О. В., Іващенко О. А. Цифрові трансформації міжнародного ринку праці в умовах платформізації зайнятості. *Ефективна економіка*. 2024. № 2. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3063/3099>
7. Панченко В., Птащенко О. В., Резнікова Н. В., Карп В. С. Міжнародні стратегії зменшення економічних, соціальних і технологічних розривів між країнами: історичні паралелі адаптації моделей стрибкоподібного і наздоганяючого розвитку. 2025. *Агросвіт*. № 7 (квітень). С. 4—15. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.7.4>
8. Панченко В., Резнікова Н., Карп В., Іващенко О. Міжнародна трудова міграція: історичні закономірності та парадокси впливу на соціально-економічний розвиток країн-реципієнтів грошових переказів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024, № 1. С. 12—21. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.1.12>
9. Птащенко О. В. Transformation of the global economic space in the present. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. 2018. Вип. 4 (245). С. 14—18.
10. Птащенко О. В., Кириленко О. П., Курцев О. Ю. Вплив цифрових трансформацій на розвиток сучасного економічного простору: людський капітал, інклюзія, безпека. *Бізнес Інформ*. 2024. № 7. С. 180—190. URL: https://www.businessinform.net/article/?year=2024&abstract=2024_7_0_180_190
11. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Перспективи формування нових центрів економічного зростання в умовах нової норми світової економіки як прояв неозалежності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 11. С. 5—9.
12. Чернобай О., Маліброда С., Шевчук В. Ремітенції як чинник зростання ВВП країн, що розвиваються. *Економічний аналіз*. 2023, № 3. С. 58—66.
13. Шепель О. С. Особливості та сфери регулювання сучасної міграційної політики в приймаючих країнах. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. Вип. 1(01). URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/36>
14. Ara-Figueroa C., Hidalgo C., Rahwan I. Knowledge diffusion and the survival of new firms: the role of migrant workers. *Nature Human Behaviour*. 2018, Vol. 2 (3). p. 192—199.
15. Borjas G. J. Economic Theory and International Migration. *The International Migration Review*. 1989. Vol. 23, no. 3. P. 457—485. DOI: <https://doi.org/10.2307/2546424>. Accessed 6 July 2025.
16. Bulatova O., Reznikova N., Sarbash S. Asymmetry of the modern conflicts. *Przegląd Strategiczny*. 2024. № 17. P. 25—34. DOI: <https://doi.org/10.14746/ps.2024.1.2>.
17. Davies P. S., Greenwood M. J., Li H. A conditional logit approach to U.S. state-to-state migration. *Journal of Regional Science*. 2001, Vol. 41. p. 337—360.
18. Decent work for migrant workers. International Labour Organization. URL: <https://www.ilo.org/global/topics/labour-migration/policy-areas/migrant-workers/lang-en/index.htm>
19. Fukase E. Foreign job opportunities and internal migration in Vietnam. *Policy Research Working Paper Series*. 2013, No. 6420. URL: <https://doi.org/10.1596/1813-9450-6420>
20. Garas A., Argyrakis P., Havlin S. The structural role of migrant networks in international trade and investment. *Nature Communications*. 2017, Vol. 8, № 1024.
21. Global compact for migration. International Organization for Migration. URL: <https://www.iom.int/global-compact-migration>
22. Hassan T., Tarquinio J., Topa G. High-skill immigration, innovation, and creative destruction. *American Economic Journal: Macroeconomics*. 2024, Vol. 16, No. 2. p. 95—126.
23. ILO in Ukraine: Supporting social dialogue and labour rights. URL: https://www.ilo.org/budapest/what-we-do/projects/WCMS_770193/lang-en/index.htm
24. In 2024, remittance flows to low- and middle-income countries are expected to reach \$685 billion, larger than FDI and ODA combined. *World Bank Blogs*. URL: <https://blogs.worldbank.org/en/peoplemove/in-2024-remittance-flows-to-low-and-middle-income-countries-ar>
25. International Migrant Stock 2024: Key facts and figures. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesd_pd_2025_intlmigstock_2024_key_facts_and_figures_advance-unedited.pdf
26. International migration outlook 2024. Paris: OECD Publishing, 2024. 316 p. DOI: https://doi.org/10.1787/migr_outlook-2024-en
27. Lopatinas A., Makrydakis S., Christopoulos D. Skilled immigration and innovation: evidence from panel data. *Review of International Economics*. 2017, Vol. 25(2). p. 376—392.
28. Lost in intermediation: how excessive charges undermine the benefits of remittances for Africa. ODI. URL: <https://odi.org/en/publications/lost-in-intermediation/> (дата звернення: 08.06.2025)
29. Migrant integration statistics — labour market indicators. Eurostat. 2024. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migrant_integration_statistics_-_labour_market_indicators
30. Migration and remittances: recent developments and outlook. *Migration and Development Brief 36*. Washington, D.C.: World Bank, 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/labormarkets/publication/migration-and-development-brief-36>

31. Migration governance framework. International Organization for Migration. URL: <https://www.iom.int/migration-governance-framework>

32. Migration initiatives 2024: migration as a force for development. International Organization for Migration. URL: <https://publications.iom.int/books/migration-initiatives-2024>

33. Remittance inflows and fees. Migration Data Portal. URL: <https://www.migrationdataportal.org/themes/remittances>

34. Sgrignoli P., Reggiani A., Nijkamp P. International migration and trade networks: a spatial econometrics approach. *Applied Economics*. 2013, Vol. 45(24). p. 3455—3466.

35. The impact of international migration on inclusive growth. Washington, D.C.: IMF, 2021. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2021/09/28/The-Impact-of-International-Migration-on-Inclusive-Growth-464979>

36. Ukrainian migrants contribute net PLN 15.21 billion to Polish budget, new report shows. *PolskieRadio.pl*. URL: <https://www.polskieradio.pl/395/7786/artukul/3495600>

37. What's the EU Pact on Migration and Asylum, up for a final vote in Brussels? *Le Monde*. URL: https://www.lemonde.fr/en/les-decodeurs/article/2024/04/10/what-s-the-eu-pact-on-migration-and-asylum-up-for-a-final-vote-in-brussels_6668011_8.html

38. World Migration Report 2022. URL: <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>

References:

1. Bulatova, O.V., Zakharova, O.V., Karpenko, O.I. and Fedorov, E.V. (2024), *Ekonomichna bezpeka krain v umovakh suchasnykh hlobalnykh transformatsii: vyklyky, zahrozy, ryzyky* [Economic Security of Countries in the Context of Contemporary Global Transformations: Challenges, Threats, Risks], MDU, Kyiv, Ukraine.

2. Bulatova, O.V. and Fedorov, E.V. (2022), "Challenges, Threats, and Risks to the Formation of National Economic Security: Global and National Levels", *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Ekonomika*, vol. 23, pp. 52—65. <https://doi.org/10.34079/2226-2822-2022-12-23-52-65>

3. Bulatova, O., Panchenko, V. and Ivashchenko, O. (2023), "Megatrends of International Economic Development and Challenges to Economic Security: The Potential of Resilience Policy Management and Risk Mitigation", *Modeling the development of the economic systems*, vol. 2, pp. 215—222. <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-29>

4. Zablotska, R. and Shepel, O. (2024), "Regulation of international labour migration in regional integration agreements", *Visnyk: Mizhnarodni vidnosyny*, vol. 56, no. 2, pp. 52—55. <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2022/2-56/52-55>

5. Panchenko, V. H., Reznikova, N. V., Karp, V. S. and Ivashchenko, O. A. (2024), "The impact of international labour migration on the macroeconomic environment of migrant-sending countries: theoretical aspects", *Efektivna ekonomika*, vol. 1, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2858> (Accessed 8 July 2025).

6. Panchenko, V. H., Reznikova, N. V., Ptashchenko, O. V. and Ivashchenko, O. A. (2024), "Digital Transformations of the International Labor Market in the Context of Employment Platformization", *Efektivna ekonomika*, vol. 2, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3063/3099> (Accessed 8 July 2025).

7. Panchenko, V., Ptashchenko, O. V., Reznikova, N. V. and Karp, V. S. (2025), "International Strategies for Reducing Economic, Social, and Technological Gaps Between Countries: Historical Parallels of Leapfrogging and Catch-Up Development Models Adaptation", *Agrosvit*, vol. 7, pp. 4—15. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.7.4>

8. Panchenko, V., Reznikova, N., Karp, V. and Ivashchenko, O. (2024), "International labour migration: historical patterns and paradoxes of its impact on the socio-economic development of remittance-receiving countries", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 1, pp. 12—21. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.1.12>

9. Ptashchenko, O. V. (2018), "Transformation of the global economic space in the present", *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu im. V. Dalia*, vol. 4 (245), pp. 14—18.

10. Ptashchenko, O. V., Kyrilenko, O. P. and Kurtsev, O. Yu. (2024), "The Impact of Digital Transformations on the Development of the Modern Economic Space: Human Capital, Inclusion, Security", *Biznes Inform*, vol. 7, pp. 180—190, available at: https://www.businessinform.net/article/?year=2024&abstract=2024_7_0_180_190 (Accessed 6 July 2025).

11. Reznikova, N. V. and Ivashchenko, O. A. (2017), "Regional Labor Market Profiles: A Pilot Approach to Regional Revitalization", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 11, pp. 5—9.

12. Chernobai, O., Malibroda, S. and Shevchuk, V. (2023), "Remittances as a factor of GDP growth in developing countries", *Ekonomichnyi analiz*, vol. 3, pp. 58—66.

13. Shepel, O. S. (2022), "Features and Areas of Regulation of Modern Migration Policy in Host Countries", *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, vol. 1(01), available at: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/36> (Accessed 6 July 2025).

14. Ara-Figueroa, C., Hidalgo, C. and Rahwan, I. (2018), "Knowledge diffusion and the survival of new firms: the role of migrant workers", *Nature Human Behaviour*, vol. 2 (3), pp. 192—199.

15. Borjas, G. J. (1989), "Economic Theory and International Migration", *The International Migration Review*, vol. 23, vol. 3, pp. 457—485. <https://doi.org/10.2307/2546424>

16. Bulatova, O., Reznikova, N. and Sarbash, S. (2024), "Asymmetry of the modern conflicts", *Przeglad Strategiczny*, vol. 17, pp. 25—34. <https://doi.org/10.14746/ps.2024.1.2>

17. Davies, P. S., Greenwood, M. J. and Li, H. (2001), "A conditional logit approach to U.S. state-to-state migration", *Journal of Regional Science*, vol. 41, pp. 337—360.

18. Decent work for migrant workers. (2025). International Labour Organization, available at: <https://www.ilo.org/global/topics/labour-migration/policy-areas/migrant-workers/lang--en/index.htm> (Accessed 6 July 2025).

19. Fukase, E. (2013), "Foreign job opportunities and internal migration in Vietnam", Policy Research Working Paper Series, vol. 6420. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-6420>

20. Garas, A., Argyrakis, P. and Havlin, S. (2017), "The structural role of migrant networks in international trade and investment", Nature Communications, vol. 8, article no. 1024.

21. International Organization for Migration (2025), "Global compact for migration", available at: <https://www.iom.int/global-compact-migration> (Accessed 8 July 2025).

22. Hassan, T., Tarquinio, J. and Topa, G. (2024), "High-skill immigration, innovation, and creative destruction", American Economic Journal: Macroeconomics, vol. 16 (2), pp. 95—126.

23. ILO in Ukraine (2025), "Supporting social dialogue and labour rights", available at: https://www.ilo.org/budapest/what-we-do/projects/WCMS_770193/lang-en/index.htm (Accessed 8 July 2025).

24. World Bank Blogs (2025), "In 2024, remittance flows to low — and middle-income countries are expected to reach \$685 billion, larger than FDI and ODA combined", available at: <https://blogs.worldbank.org/en/people-move/in-2024--remittance-flows-to-low--and-middle-income-countries-ar> (Accessed 6 July 2025).

25. UN (2025), "International Migrant Stock 2024: Key facts and figures", available at: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesd_pd_2025_intlmigstock_2024_key_facts_and_figures_advance-unedited.pdf (Accessed 6 July 2025).

26. OECD (2024), "International migration outlook 2024", OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/migr_outlook-2024-en

27. Lopatinas, A., Makrydakis, S. and Christopoulos, D. (2017), "Skilled immigration and innovation: evidence from panel data", Review of International Economics, vol. 25 (2), pp. 376—392.

28. ODI (2025), "Lost in intermediation: how excessive charges undermine the benefits of remittances for Africa", available at: <https://odi.org/en/publications/lost-in-intermediation/> (Accessed 7 July 2025).

29. Eurostat. (2024), "Migrant integration statistics — labour market indicators", available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migrant_integration_statistics_-_labour_market_indicators (Accessed 8 July 2025).

30. World Bank (2022), "Migration and remittances: recent developments and outlook", Migration and Development Brief 36, World Bank, Washington, D.C., available at: <https://www.worldbank.org/en/topic/labormarkets/publication/migration-and-development-brief-36> (Accessed 7 July 2025).

31. International Organization for Migration (2025), "Migration governance framework", available at: <https://www.iom.int/migration-governance-framework> (Accessed 6 July 2025).

32. International Organization for Migration (2025), "Migration initiatives 2024: migration as a force for development", available at: <https://publications.iom.int/books/migration-initiatives-2024> (Accessed 8 July 2025)

33. Migration Data Portal (2025), "Remittance inflows and fees", available at: <https://www.migrationdata-portal.org/themes/remittances> (Accessed 8 July 2025).

34. Sgrignoli, P., Reggiani, A. and Nijkamp, P. (2013), "International migration and trade networks: a spatial econometrics approach", Applied Economics, vol. 45 (24), pp. 3455—3466.

35. IMF (2021), The impact of international migration on inclusive growth, International Monetary Fund, Washington, D.C., available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2021/09/28/The-Impact-of-International-Migration-on-Inclusive-Growth-464979> (Accessed 6 July 2025).

36. PolskieRadio.pl. (2025). "Ukrainian migrants contribute net PLN 15.21 billion to Polish budget, new report shows", available at: <https://www.polskie-radio.pl/395/7786/artukul/3495600> (Accessed 6 July 2025).

37. Le Monde. (2025), "What's the EU Pact on Migration and Asylum, up for a final vote in Brussels?", available at: https://www.lemonde.fr/en/les-decodeurs/article/2024/04/10/what-s-the-eu-pact-on-migration-and-asylum-up-for-a-final-vote-in-brussels_6668011_8.html (Accessed 7 July 2025).

38. World Migration Report (2022), available at: <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/> (Accessed 8 July 2025).

Стаття надійшла до редакції 13.07.2025 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663